

PIOŁYN (132) *sb m*

piołyn (110), **piołun** (21), **piełun** (1); *piołun OpecŻyw, Leop, RejZwierz* (2), *RejZwierc* (4), *SkarŻyw, SkarKazSej*; *piołyn* : *piołun RejWiz* (2:1), *SienLek* (47:3), *RejAp* (1:3), *RejPos* (3:2), *Oczko* (2:1); *piołun* : *piełun RejKup* (1:1).

-o- (17), -ó- (3) *SienLek*; *piełun* z tekstu oznaczającego *é niekonsekwentnie*.

sg *N* *piołyn* (36). ◇ *G* *piołynu* (44). ◇ *D* *piołunowi* (1). ◇ *A* *piołyn* (27). ◇ *I* *piołynem* (24); -em (1), -(e)m (23).

Sł stp: piołun, piołon, piołyn, Cn: piołun, piołyn, Linde XVI i XVIII w.

1. *bot. Artemisia absinthium L., bylica piołun; bylina z rodziny złożonych (Compositae) o gorzkim smaku i przenikliwym korzennym zapachu; używana w lecznictwie i do sporządzania nalewek; absinthium Murm, Mącz, Vulg, PolAnt, Calep* (130) : *Murm* 112; *Nalepże* lekarstwo aby pchły niekałały/ *piołynem* na każdy wieczor ciało pocierać *FalZioł* 116d; *Koczenki* żółte zową ie *piołynem* morskim [...] *liłtki* gęłthe/ *iedno* iż *nietak* gorzkie iako *piołyn* *Ma* też *wonią* przykrą/ *ani* theż *iełt* *thak* *cirpniące* iako *piołyn* *FalZioł* I 127d, [*7], I *żp*, 1a, b, d [3 r.] (37); *Dziwny* to *Trank* *čarné* *ziewe* *Ktemu* *piełunu* *tak* *wielie* *RejKup* q6, q5v; *Mącz* 1d; *Swieżą* *ranę* *piołyn* *goi* *SienLek* 146v, 9, 12 [2 r.], 30, 36v, 38v (46); *RejZwierc* 17; *niebędzieli* *ich* [*ziół*] *y* *tylé*/ *niech* *będzie* *tylé* *piołynu* *y* *z* *miętką*: *łámo* *dwoie* *zá* *inłze*/ *żołądkowi* *wprzygodzie* *káždéy* *łtána* *Oczko* 33, 4, 32v; *Calep* 8b; *Przetom* *lekce* *rozumiał* *o* *wzgárdzonym* *koniu*: [...] *Bielunem* *y* *piołynem* *tuczył* *łię* *zá* *gumnem*/ *Podroźnikiem*/ *kobyłim* *łzczawiem* *y* *płim* *rumnem*. *KlonWor* 19.

W przeciwstawieniu: »*roza ... pokrzywa* albo *piołyn*« (1): *Bo* *iuz* *tákiemu* *kto* *iuz* *ták* *łtátecznie* *vmyłł* *łwoy* *záfárbuie*/ *włzytko* *mu* *záiedno* *łzczęście* *y* *niefzczęście*/ *ták* *mu* *łie* *miedzy* *rožami* *vkláść* *y* *vłnąć* *iáko* *y* *miedzy* *pokrzywami* *álbo* *piołunem*. *RejZwierc* 22v.

W porównaniach (5): *Ale* *ią* [*duszę*] *čirpliwołcią* *trzy* *iáko* *piołunem*/ *Potym* *powłciagliwołcią* *połyp* *by* *háłunem*. *RejWiz* 79. *Cf* »gorzki jako *piołyn*; podobny gorzkiemu *piołynowi*«.

W charakterystycznych połączeniach: *piołyn młody, suszony, świeży* (4), *zielony*; *piołyn dany, przyłożony na ranę, tłuczony (stłuczony, utłuczony)* (4), *warzony* (5); *piołyn goi, spądza; piołyn jeść, moczyć w winie, nosić, pić* (4), *przykładać (przyłożyć)* (3), *thuc (stłuc, utłuc)* (6), *(u)warzyć* (11), *woniać* (2), *zwiercieć; piołynu nawarzyć (a. uwarzyć)* (5), *przyłożyć, włożyć* (2), *woniać, wziąć* (17); *piołynem ciało pocierać, leczyć, [czemu] pomagać, tuczyć się*.

Wyrażenia: »gorzki (jako) *piołyn*; podobny gorzkiemu *piołunowi*« (4;1): *FalZioł* I 127d; *A* *słtála* *łie* *trzecia* *część* *wod* *onych* *gorzka* *iáko* *piołun* [*Vulg Apoc* 8/11] *RejAp* 73v; *Bo* *złe* *przyrodzenie* *iełth* *podobne* *ku* *gorzkiemu* *piołunowi*. *RejZwierc* 98; *MycPrz* I A2; *SkarŻyw* 59.

»olej(ek) z *piołynu*« (2): *Oleiek* z *piołynu*. *FalZioł* II 22v; *SienLek* 161.

»sok z *piołynu*« (2): *FalZioł* V 44; *Weźmi* *łádlá* *węgorzowégo*/ [...] *weźmiłz* *kniemu* *kápluniégo* *álbo* *kokofzého* *zárówno*/ *włey* *w* *thy* *łádlá* *łoku* *z* *łzálwiyey*/ *z* *ruty*/ *z* *piołynu*/ *z* *łzánty*/ *z* *polney* *miętki* *SienLek* 128v.

»ziewe *piołyn*« (2): *Też* *omyy* *dziecię* *w* *wodzie*, *w* *ktoreyby* *było* *warzono* *ziewe* *Piołyn* *FalZioł* V 44, I 1a.

Przen: *Gorycz, jad, to, co zatruwa* (22) : y spádlá z niebá gwiazdá wielká/ [...] y vpadlá ná trzećią część rzek [*Apoc 8/10*] (*marg*) Ty rzeki łá łzczere Słowá Boże ktore gdy z nimi zmieszány bywa piołyn to iefth/ fáłszywa náuka tedy fię łtawaią śmiertelne *BibRadz II 138a marg*.

piołyn czego (2): *RejPos 123v cf W połączeniu szeregowym. Cf »piołun gorzkości«.*

W połączeniu szeregowym (1): Tu dopirko iuż będą łtrwożone [*ony nędzne owieczki*]/ [...] gdy obaczá onego obłędliwego páłterzá łwego/ iż im y ták y owák zámieszawa ony wierne páłtwiká ich/ á vkázuie im pokrzywý/ piołyn á ciemierzycę onych fáłszywych náuk á wymyśłow łwiátá tego *RejPos 123v*.

Wyrażenia: »gorzki piołyn; piołun gorzkości« (2;1): O łerce boskie łmilości/ czemus łie obrocilo w piolun gorzkości? *OpecŻyw 146; RejWiz 28; Pátrzay iáko ci nielláchetni omylácze/ ták pánowie iáko y poślowie/ [...] Acz były łłodkie łłowká/ ále gorzki piołyn był pod ięzykiem ich RejPos 251.*

»z piołynem potrawa« = *rzecz szkodliwa* [*szyk 1:1*] (2): *RejWiz 65v; PRawdá żeć ty rołkołzy/ nadobnie łmákuią/ Bo to co ciálu miło/ toć wszytko cukruią. Ale miłey dułzyce/ s Piołunem potráwy/ Bo iuż do tey rołkołzy/ trzebá iney łpráwy. RejZwierz 135v.*

Szeregi: »piołun, szálwija« (1): áż łie obaczyłz áłbo łie od kogo inłzego dowiełz co tám w tym garnku pod pokrywką wre/ iefli piołun/ iefli łzálwia. Abowiem to iefł nadobny przymiot káżdego poćciwego człowieká/ gdzye łá łłowá iáłne á nie ponure *RejZwierc 83v*.

»żołć, piołyn« (1): bo przemieniłiście wżołć łąd/ á owoc łpráwiedliwości w piołyn [*conuertistis in venenum iudicium, et fructum iustitiae in absynthium*]. *BudBib Am 6/12[13]*.

a) *W tłumaczeniu i w aluzjach do Ier 9/15 i 23/15 (6) :* Przeto/ tho mowi Pan załtępow Bog łfráelłki: Oto ia nákar mie ten lud piołunem/ a dam im pić wodę żołci. *Leop Ier 9/15; RejPos 54v; SkarKazSej 706a.*

Zwrot: »natrzeć, natarty piołynem« [*szyk zmienny*] (2;1): *RejZwierz 104; Czemu łie tego nie łękałz że tę márną páłzczekę twoię obiecał Pan przez Proroká nátrzyć piołunem/ á żołcią chce nápoić RejPos 189; A napirwey vważay/ co iefł fáłeczny ięzyk/ y iáko gi piśmo zowie/ iádem iáłzczorczyńm/ á piołynem nártárym RejPos [254].*

b) *W tłumaczeniu i w aluzjach do Apoc 8/11 (7) :* *BibRadz Apoc 8/11 [2 r.]; RejAp 73v, 74v [2 r.];* á imię gwiazdy/ názywáią piołyn: y obrociłá fię trzećia część wod w piołyn: á wiele łudzi pomárło od wod/ iż zgorzkniałý. *WujNT Apoc 8/11.*

2. bot. Zestawienie: »piołyn morski« = *Helichrysum arenarium* (L.) Moench, *kocanki piaskowe; bylina z rodziny złożonych (Compositae), pospolita na niżu roślina lecznicza* (1) : KOczenki żołte zowá ie piołynem morłkim *FalZioł I 127d.*

3. bot. Zestawienie: »piołyn polny« = *prawdopodobnie Calamintha* Moench, *czyścica; bylina z rodziny wargowych (Labiatae), lecznicza* (1) : MIętká kamienna [...] iefł troiakiey ołobnołci/ iedná iefł wwoni łwoiey i wliłciu podobná poleiowi/ iedno iż łiłcia iefłth trochę łzyrłzego/ á łtáđze niektorzy zowá iá piołynem polnym *FalZioł I 24a.*

4. [bot. Zestawienie: »piołyn eiłpski, pomorski« = *Artemisia maritima* L. (= *Artemisia seriphium* Wallr.), *bylica nadmorská; półkrzew z rodziny złożonych (Compositae), gatunek zbiorowy halofitu (słonorosła) obejmujący kilka podgatunków rosnących w obszarze śródziemnomorskim i*

Irano-Turańskim, stosowany już w starożytności w celach leczniczych: Piołyn Egipski. Seriphium. SienHerb L#v; Piołyn pomorski/ Abfintium marinum. Wurmfofen/ Meerwermut SienHerb L#v, E#v [2 r.].]

5. [*bot. Zestawienie: »piołyn glistny« = Artemisia cina Berg, bylica cytwarowa albo bylica glistnik; półkrzew z rodziny złożonych (Compositae), endemit środkowoazjatycki (Turkiestan), wprowadzony do Europy przez Arabów jako lek przeciw robaczycy: Piołyn glistny/ semen fanctum. Wurmkraut. SienHerb L#v, E#v.*]

Synonimy: 2. kocanki; 3. »miętka kamienna«, »polna miętka«.

Cf **PIOŁYNEK**

MN